

DOI: <https://doi.org/10.54937/2026.9788056112410.75-83>

POROVNANIE TRANSLAČNEJ ČINNOSTI VO VÝPOVEDIACH VIACJAZYČNÝCH DETÍ SO ZAMERANÍM NA JAZYKOVÉ EKVIVALENTY

COMPARISON OF TRANSLATIONAL ACTIVITY IN THE UTTERANCES OF MULTILINGUAL CHILDREN WITH A FOCUS ON LINGUISTIC EQUIVALENTS

KARIN KOPASOVÁ

*Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra romanistiky a germanistiky
Štefánikova trieda 67, 949 01 Nitra, Slovensko
Email: karin.kopasova@ukf.sk
ORCID iD: 0009-0008-4546-9087*

ABSTRAKT

Predkladaná štúdia sa zaoberá témou zručnosti prirodzeného prekladu rozprávok u viacjazyčných detí, so zameraním na lexikálnu ekvivalenciu v cieľovom jazyku. Výskum nadväzuje na predchádzajúcu analýzu jazykovej kompetencie šiestich respondentov, ktorí si od raného veku osvojovali dva až tri jazyky (slovenský, anglický, nemecký a španielsky). Dáta zozbierané formou rečových denníkov a audionahrávok boli prepísané v systéme CHILDES a spracované pomocou kvalitatívnej analýzy na základe Mikovej výrazovej sústavy a Popovičovho komunikačného modelu v preklade. Jedným z cieľov štúdie bolo odpovedať na otázku, či boli viacjazyční respondenti schopní zachovať výrazovú hodnotu slova aj v cieľovom jazyku. Súčasťou analýzy dát bolo porovnanie odpovedí detí v rôznych jazykoch, so zreteľom na lexikálne ekvivalenty a významové posuny. Zisťovali sme, ako deti intuitívne nahrádzali slová bez priameho prekladania a aké stratégie využívali pri prepínaní jazykových kódov.

Kľúčové slová: *viacjazyčnosť u detí, preklad, výrazová hodnota slova, lexikálne ekvivalenty, významové posuny.*

ABSTRACT

The present study deals with the topic of the skill of natural translation of fairy tales in multilingual children, focusing on lexical equivalence in the target language. The research builds on a previous analysis of the language competence of six respondents who had acquired two to three languages (Slovak, English, German, and Spanish) from an early age. The data, collected through speech diaries and audio recordings, were transcribed using the CHILDES system and processed through qualitative analysis based on Miko's system of expression and Popovič's communicative model of translation. One of the aims of the study was to answer the question of whether the multilingual respondents were able to preserve the expressive value of a word in the target language. Part of the data analysis involved comparing the children's responses in different languages, with regard to lexical equivalents and

semantic shifts. We examined how the children intuitively substituted words without direct translation and what strategies they used when switching language codes.

Keywords: *children's multilingualism, translation, expressive value of a word, lexical equivalents, semantic shifts.*

ÚVOD

Výskum mnohojazyčnosti u detí predstavuje dôležitú súčasť súčasnej lingvistickej a lingvodidaktickej diskusie. Schopnosť detí fungovať vo viacerých jazykoch prináša so sebou otázky týkajúce sa jazykového spracovania, prekladových procesov, tvorby ekvivalentov a prenosu výrazových prostriedkov medzi jazykmi. Predkladaný príspevok vychádza z výskumu, ktorého cieľom bolo analyzovať translačné stratégie a jazykové ekvivalenty vo výpovediach viacjazyčných detí predškolského a raného školského veku.

V súlade s Popovičovou teóriou ekvivalencie [1] sa v príspevku sleduje najmä vzťah medzi jazykovou a výrazovou rovinou, a to do akej miery dokázali deti pri preklade zachovať výrazovú hodnotu originálu. Súčasťou analýzy bolo aj skúmanie naratívnych prvkov, jazykovej redundancie, expresívnosti a variability výrazu vo vytvorených a následne preložených textoch.

VÝBER RESPONDENTOV

Výskumu sa zúčastnilo celkovo šesť respondentov. Ako prvé kritérium sme určili viacjazyčný pôvod respondentov, pričom sa museli vedieť vyjadrovať aj v slovenskom jazyku. Okrem slovenského jazyka respondenti ovládali ďalší jazyk, s ktorým museli prichádzať do kontaktu od útleho detstva, aby sa mohli považovať za bilingválne či multilingválne [2]. Výskum prebiehal v slovenskom, anglickom, nemeckom a španielskom jazyku. Do výskumu sme zaradili respondentov, vo vekovej hranici tri až dvanásť rokov. V tomto veku by si respondenti mali uvedomovať, akým jazykom hovoria, a reflektovať ho. Bilingválne deti vnímajú jazyk, ktorým komunikujú oni a ľudia okolo nich skôr, než monolingválne (jednojazyčné) deti, a to už ako trojročné [3]. V čase realizácie výskumu už museli navštevovať predškolské zariadenie alebo základnú školu. Podľa tohto kritéria sme deti rozdelili do dvoch skupín. Pred samotnou realizáciou výskumu sme nevykonali test znalosti jednotlivých jazykov, ale ústne sme si overili schopnosť respondentov komunikovať v každom z jazykov.

CIELE A METODOLÓGIA VÝSKUMU

Cieľom výskumu bolo odpovedať na otázku, či boli viacjazyční respondenti schopní zachovať výrazovú hodnotu slova aj v cieľovom jazyku. Odpovede respondentov sme porovnávali v rôznych jazykoch, pričom sme sa zamerali na lexikálne ekvivalenty a významové posuny. Výskum chcel ďalej zistiť, do akej miery boli mladí bilingválni a multilingválni respondenti schopní zachovať jazykovú a výrazovú ekvivalenciu pri preklade krátkeho autorského rozprávkového textu; aké prekladové stratégie deti používali spontánne, bez predchádzajúcej formálnej výučby prekladu; či sa v prekladoch objavovali posuny.

Vo výskume sme aplikovali kvalitatívnu metódu prípadových štúdií. Dáta boli zaznamenané pomocou audionahrávok a následne boli spracované pomocou analýzy a komparácie originálnych a preložených textov. Jednotlivé výpovede respondentov sme prepísali do systému CHILDES. Pri analýze sme sa zamerali na jazykovú a výrazovú ekvivalenciu, implicitnosť a explicitnosť výrazu, expresívnosť výrazu a prepínanie jazykových kódov. Taktiež sme si všímali vedomé/neuvedomované posuny smerom k preinterpretácii, podinterpretácii alebo funkčnej adekvátnosti [1].

Komparácia bola realizovaná paralelne, kde boli originálne texty, či výpovede zaradené vedľa prekladu a skúmané po segmentoch. Následne sme porovnávali stratégie a metódy prekladu respondentov medzi sebou.

Respondenti, ktorí navštevovali predškolské zariadenie, mali za úlohu pomenovať obrázky v slovenskom jazyku a následne v druhom jazyku. Starší respondenti, ktorí navštevovali základnú školu, najprv vytvorili vlastný text na základe obrázkových príbehov (Rozprávka o Červenej čiapočke, Rozprávka o princeznej a drakovi). Následne mali svoj text preložiť do druhého, či tretieho jazyka, čím sa eliminoval rozdiel medzi autorom textu a prekladateľom.

UPLATNENIE TEÓRIE V ANALÝZE VÝSKUMU

Ekvivalencia a posuny

Popovič chápe ekvivalenciu ako „rovnorodosť“ prvkov na jazykovej rovine originálu a prekladu“ [1, s. 189]. Rozlišujeme niekoľko druhov ekvivalencie. V našom príspevku sme sa zamerali predovšetkým na jazykovú ekvivalenciu, konkrétne prvky na lexikálnej a syntaktickej úrovni. V jednotlivých analýzach ukážok poukazujeme aj na funkčnú rovnocennosť prvkov v originálnom a preloženom texte, ktorú označujeme ako štylistickú ekvivalenciu v preklade [1].

Nájdenie vhodného ekvivalentu je nevyhnutné pre zachovanie významu. V prípade, že originálny text obsahuje prvky, ktoré sa nedajú preložiť do cieľového jazyka, prekladatelia pristupujú k nahrádzaniu takýchto prvkov inými, s približne rovnakou výrazovou hodnotou.

Hlavným cieľom prekladateľa je vytvoriť adekvátny preklad, pri ktorého tvorbe aplikuje funkčný princíp. Neexistuje presný návod, ako preložiť jednotlivé texty, ale pri procese prekladu musí byť zachovaná výrazová identita a vernosť originálu, čím sa vynára nutnosť posunov v preklade [1].

Preklad sa musí vzhľadom k originálu posunúť. Pri tomto posune sa časť originálu stratí, prípadne nahradí. Základné rozdelenie posunov je na konštitutívny a individuálny. Konštitutívny posun je objektívny a odôvodniteľný. Jeho opakom je individuálny posun, ktorý „je prejavom individuálnych sklonov prekladateľa“ [1, s. 198]. Je to vedomý posun, ktorého dôsledkom môže vzniknúť preinterpretovanie alebo podinterpretovanie originálu. Pri analýze a komparácii sme si všimli vedomé či nevedomované posuny smerom k preinterpretácii, podinterpretácii alebo funkčnej adekvátnosti.

Druhý a tretí respondent pomenovávali obrázky. Najvýraznejšie rozdiely v ekvivalentoch sme zaznamenali pri opise obrázkov kuriatka, sliepky a sliepky s kuriatkami.

Tabuľka 1 Porovnanie slovných zásob najmladších respondentov

Respondent	Jazyk ukážky	Obrázok 3	Obrázok 4	Obrázok 12
Druhý respondent	Slovenský jazyk	neviem	sliepočka	kotkodák
	Anglický jazyk	sliepočka	kotkodák	chickens
Tretí respondent	Slovenský jazyk	kuriatko	kohút	kuriatka
	Nemecký jazyk	Ente	Huhn	Kuken mit Huhn

Zdroj: [4]

V tabuľke je spomenutý Obrázok 3, na ktorom bolo vyobrazené kuriatko. Druhý respondent toto pomenovanie nepoznal ani v jednom jazyku. V anglickom jazyku sa snažil obrázok pomenovať najbližším možným ekvivalentom. Na obrázku 4 sa nachádzala sliepka, ktorú správne pomenoval v slovenskom jazyku, avšak v angličtine použil citoslovce „kotkodák“. Poukázal tak na zvuk, ktorý sa mu so sliepkou spájal, pričom došlo k posunu a nevhodnému ekvivalentu. Pravdepodobne nevedel rozlíšiť sliepku a kuriatka na obrázku 12, s čím nemal problém tretí respondent, ktorý bol skúmaný v nemeckom a anglickom jazyku. Tretí respondent však pravdepodobne nevedel ešte rozlíšiť kuriatko a kačicu, pretože ich pomenoval rovnako. Zohľadnili sme tento detský aspekt výrazu ako subjektívnu odchýlku vnímania obrázku. Podobný prípad nastal pri pomenovaní obrázku sliepky, ktorý mal označenie Obrázok 4. Tretí respondent pravdepodobne nepoznal rozdiel medzi kohútom a sliepkou, preto ich použil ako ekvivalenty.

Z ukážok starších respondentov, ktorí prerozprávali a následne preložili rozprávku, sme vybrali texty piateho respondenta. V ukážke 1 piaty respondent rozprával príbeh o Červenej Čiapočke.

Ukážka 1

*PAL: Červená Čiapočka išla ku svojej babičke a vlk sa skrýval za strom [: stromom].

*PAL: potom Červená Čiapočka išla naspäť a stretla zajačika, líšku a srnku. [4]

V ukážke 2, v anglickom jazyku, piaty respondent zachoval dejovú líniu, avšak konkrétne pomenovania zvierat v lese sa líšili. Pomenoval ich „little rabbit“ (malý zajac/zajačik), „squirrel“ (veverica) a „srnku“, pričom prepol jazykový kód do originálu.

Ukážka 2

*PAL: The Little Red Riding hood has gone to her grandma's house.

*PAL: she teks [: takes] something from her.

*PAL: the wolf has hidden behind the tree and then The Little Red Riding hood has gone away and she has met a little rabbit and squirrel and (..) srnku. [– slk] [4]

Piaty respondent bol skúmaný aj v nemeckom jazyku, v ktorom sa mu taktiež podarilo zachovať dejovú líniu, avšak nevedel použiť vhodné lexikálne ekvivalenty. V ukážke 3 možno pozorovať, že sa snažil zachovať význam, avšak nevedel si spomenúť na nemecké pomenovanie zvierat, preto sa rozhodol prepnúť jazykový kód do slovenčiny.

Ukážka 3

*PAL: Rotkäppchen hat gegangen zu seine Omas Haus.

*PAL: und sie hat Omas und mitgenommen zum die Oma.

*PAL: und der Wolf hot hat er (..) versteckt hinter dem Baum und dann das Rotkäppchen hat xxx sah einen (.) einen (...) zajačika a líšku und a srnku. [– slk] [4]

V ukážke 4 piaty respondent kreatívne pristupoval k pomenovaniu jaskyne, na ktoré si nevedel spomenúť pri druhej rozprávke O princeznej a drakovi. V slovenskom jazyku podstatné meno „jaskyňa“ opísal ako „v úvodzovkách územie“. Snažil sa o zachovanie významu, avšak jeho tvrdenie sa stalo redundantným. V anglickom aj nemeckom jazyku jaskyňu úplne vynechal a dej ostal pritom zachovaný.

Ukážka 4

*PAL: bývali kráľ s kráľovnou a princeznou v kráľovstve a drak vyšiel z jeho v úvodzovkách územia.

*PAL: a princess has lived with king and queen in a (.) kingdom and the dragon has woken up.

*PAL: die Prinzessin hat (.) hat er (.) gewohnt mit ein König und mit eine Königin und sie haben gewohnt in eine Königreich. [4]

Distingvovanosť výrazu

Pred samotným výskumom sa výskumníčka osobne zoznámila s respondentmi a ich rodinami, aby ich informovala o výskume a nadviazala s nimi bližší vzťah. Otvorenosť a vzťah k príjemcovi spomína Miko [1] pri distingvovanosti výrazu, kedy by sa v našom prípade respondent prispôboval výskumníčke z osobných alebo spoločenských dôvodov. Toto prispôbenie by malo negatívny vplyv na výpovede respondentov. Mohli by sme ho pozorovať ako zníženú snahu prejaviť sa v jednom alebo viacerých jazykoch, či dokonca nechotu zmeniť jazykový kód. Miko [1] spája distingvovanosť výrazu s postojmi „chladu, ľahostajnosti, neosobnosti, upätosti, odmeranosti...“ [1, s. 97]. Výskum prebiehal v príjemnom, domácom prostredí. Ak respondenti chceli, povolili sme aj prítomnosť rodinných príslušníkov.

Expresívnosť výrazu

Expresívnosť výrazu je „subjektívne vyjadrovacie gesto hovoriaceho, ktorý sa ním premieta do vyjadrovacieho aktu“ [1, s. 101-102]. Ďalej Miko [1] spomína, že hovoriaci má potrebu sebarealizovať sa v texte, čo vedie k pretváraniu alebo deformovaniu produkovaného textu [1]. Chceli sme predísť prípadným nezrovnalostiam v expresívnosti výrazov, preto respondenti v našom výskume vytvárali originál aj preklad textu podľa vlastnej výrazovej kompetencie.

Šiesty respondent používal najširšiu slovnú zásobu a najzložitejšiu stavbu viet. Skúmaný bol v slovenskom a španielskom jazyku.

Ukážka 5

*ART: lenže asi tak o dva týždne požiadal princeznú o ruku mladý kráľovič.

*ART: rytieri ho nevpustili lebo museli hľadať kráľovnú. [4]

Šiesty respondent výskumu používal v ukážke 5 slovo „kráľovič“, ktoré sa v bežnej komunikácii vyskytuje zriedkavo. V ukážke 6, sa respondent snažil vytvoriť španielsky jazykový ekvivalent k slovu „kráľovič“, pravdepodobne odvodením od slova „kráľ“. V španielčine sa „kráľ“ povie „rey“, preto res-

pondent vytvoril slovo „reino“, ako ekvivalent ku kráľovičovi. „Reino“ však znamená „kráľovstvo“, a preto nebola zachovaná významová ekvivalencia a text sa stal nezrozumiteľným, viď ukážka 6.

Ukážka 6

*ART: pero un rato una vez ha venido un reino [:: príncipe] que quereva [: quería] la hija del rey. [+ gram]

*ART: los (.) terreros [:: caballeros] del castillo no lo quieraran [: querían] entregar pero el reino sólo quiere entrar por rey. [+ gram] [4]

Expresívne slová používali predovšetkým mladší respondenti. Patrili medzi ne deminutíva: sliepočka, prasiatko, koník, ovečka, kačičky, jabĺčko, zajačik, kvietok, maminka, babička, palička, chlebík, dobrôtky.

Varieta a detailnosť výrazu

Pri vyhodnocovaní zozbieraných dát výskumu sme sa zamerali aj na varietu výrazu, inými slovami „rôznosť častí a prvkov“ [1, s. 104] a detailnosť jednotlivých prvkov a štruktúr, ktorú Popovič [1] spája s úrovňou kultivovanosti a komunikačnej úrovne. Z uvedeného dôvodu bolo nevyhnutné prihliadať na preklady respondentov s ohľadom na ich nízky vek a absentujúce skúsenosti s prekladom, ktorými by mohli disponovať starší respondenti. Varietu a detailnosť výrazu možno pozorovať v ukážkach 7 a 8.

Ukážka 7

*ART: keď sa vydávali, tak svadbu muziky počul aj jeden zlý drak, ktorému sa podarilo preniknúť zo svojej jaskyne cez les, cez roľu, cez záhradu a drak vnikol do svadby, prerazil múry hradu a peknú dievčinu si uniesol. [4]

Ukážka 8

*ART: e se ha hecho de espoza su hija. [+ gram]

*ART: pero la música de la expulsión ha sentido un drago muy malo que ha retirado los muros del castillo y ha aportado [:: secuestrado] la hija del rey. [4]

Implicitnosť explicitnosť výrazu

Implicitnosť a explicitnosť výrazu spája Miko [1] s faktorom známych informácií v texte, ich opakováním či vynechávaním. Ak je význam vyslovene vyjadrený, nazývame ho explicitným. V prípade, že význam musí byť vyvodенý, hovoríme o implicitnosti [5]. Inými slovami, implicitný význam sa nenachádza priamo v slovách textu, ale dá sa vyčítať z kontextu.

Definícia týchto pojmov bola potrebná pre analýzu výpovedí respondentov, aby sme lepšie porozumeli ich zmýšľaniu. Taktiež sme zvažovali ich prístup k denotatívnosti a konotatívnosti výrazu. Denotatívny význam je „zjavný, všeobecne platný význam“ [6]. Tieto výrazy sú vyjadrené priamo a ich význam možno nájsť v slovníkoch. Konotatívnosť výrazu je „nepriame, obrazné ‚vyjadrenie‘ zložiek obsahu“ [1, s.104]. V texte možno nájsť slová so skrytými významami či referenciami, aj keď sú vyjadrené explicitne. Gavora a kol. [6] uviedli ako príklad slovo „trest“, pod ktorým každý jedinec rozumie niečo iné. Podobne aj respondenti používali rozdielne slová na pomenovanie rovnakých udalostí, pretože ich subjektívne vnímali odlišne.

Podľa Popoviča [1] nepreložiteľnosť existuje len pri jednotlivých prvkoch textu, nie pri texte ako celku. Vo výskume boli všetky detské texty preložiteľné; problémy vznikali pri expresívnych, kultúrnych alebo významovo špecifických prvkoch, pričom si respondenti pomáhali opisom alebo zjednodušením.

Redundancia a šírka výrazu

Redundancia je „miera známej, opakovanej informácie v texte“ [1, s. 107], pričom sa autor snaží o vytvorenie zrozumiteľného textu. Ak však text zbytočne opakuje známe veci, označujeme ho za redundantný. Dochádza k prenosu informácie, avšak komunikácia sa spomaľuje a efekt textu sa mení k horšiemu. Pri redundantnom texte sú výrazy obširnejšie a rozvláčnejšie. „Opakom šírky je stručnosť až lakonicnosť reči“ [1, s. 108], kedy má zostručňovanie textu negatívny vplyv na jeho význam, pretože sa vytráca jeho explicitnosť a detailnosť.

Expplikovanie v preklade je druh individuálneho posunu. Pri explikovaní prekladateľ uprednostňuje viacslovné vyjadrenia pred jednoslovnými [1, s. 200]. Popovič [1] zaraďuje k explikovaniu vnútorné vysvetlivky v texte prekladu, vysvetľovanie logických vzťahov a pridané komentáre.

Prvý respondent vytvoril redundantný text už aj v slovenskom jazyku v ukážke 9. Konkrétne sme zaznamenali časté používanie slova „potom“. V anglickom jazyku respondent často používal slová „there“ (tam) a „then“ (potom). Pravdepodobne to bol jeho spôsob vyjadrovania sa, avšak samotný text nebol syntakticky vhodne prepojený.

Ukážka 9

*ALX: potom dievčatko šlo do lesa, potom vlk išiel do do domu, ležala tam babka, potom išiel vlk do izby a ju zjedol.

*ALX: a potom išlo dievčatko a potom sa pozerala a potom tam bol vlk a to sa pozerala dievčatko že čo ma také rohy. [+ gram]

*ALX: a potom sa pozrel vlk a potom ukázal sa celý že je vlk a potom to dievčatko utekala. [+gram]

*ALX: tam bol poľovník [: poľovník] , prišiel do izby, toho vlka zabil a potom pili čaj. [+ gram] [4]

Respondent rozprávku o Červenej Čiapočke pravdepodobne poznal, pretože v anglickom jazyku spomenul otázky Červenej Čiapočky týkajúce sa babkiných veľkých úst, uší a zubov. V slovenskom jazyku bola táto časť deja výrazne kratšia a respondentovi pravdepodobne chýbala slovná zásoba pre označenie častí ľudského tela, pretože v slovenčine sa Červená Čiapočka opýtala babky, že prečo má také „rohy“, vid' ukážka 9. Naopak, v anglickom jazyku nevedel respondent pomenovať poľovníka; aby postavu z deja nevynechal, pomenoval ju „man“ (muž), vid' ukážka 10. Prvý respondent sa snažil zachovať význam rozprávky v anglickom jazyku tak, ako ju prerozprával v slovenčine. Ako záver v slovenčine, v ukážke 9, povedal „a potom pili čaj“, ale v angličtine, v ukážke 10, uviedol „were drinking water“ (pili vodu). Respondent si uvedomoval aktivitu, ktorú chcel zachovať v deji, avšak pravdepodobne nedokázal preložiť slovo „čaj“ do anglického jazyka, preto ho nahradil pre neho najbližším možným ekvivalentom – vodou.

Ukážka 10

*ALX: there's a house, there is a tree, then there's a wolf, then that gl [: girl] was walking, then that wolf hit, the grandma hit the door, then the wolf come [: came] in the bedroom and eat and see and try to eat the grandma. [+ gram]

ALX: then comes the girl and then say [: says] [m:03s] why you have big mouth ?

ALX: then he say [: says] [m:03s] why you have big ear ? [+ gram]

*ALX: then why you have big teeth ? [+ gram]

*ALX: and then that man xxx he put his xxx that she was running to that man and then that man come [: came] in the house and he bum [: shot] the wolf and then that was during than that were drinking water or I don't know. [+ gram] [+ jar] [4]

Detský výraz a psycholingvistické aspekty

Detský aspekt výrazu sme museli zohľadňovať pri plánovaní výskumu aj pri jeho analýze a vyhodnocovaní. Preto sme výskum realizovali na základe detskej literatúry, ktorej by respondenti mali rozumieť, prípadne ju už poznať. Detský sebvýraz je „odraz úrovne a zvláštností detskej psychiky v detskej reči“ [1, s. 101]. De Houwer [3] zdôrazňuje, že detskí bilingvisti často prepínajú medzi jazykmi podľa komunikačnej situácie a emocionálnej väzby.

Hornáčková Klapicová [2] uvádza, že viacjazyčné deti môžu mať rozdielnu úroveň jazykovej diferenciácie na úrovni významu. V prekladoch sa to prejavovalo občasným zámenným používaním lexikálnych ekvivalentov, náhradným opisovaním výrazu, keď dieťa nepoznalo presný preklad, a „detskou logikou“ pri výbere výrazových prostriedkov.

ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH RESPONDENTOV

Prvý respondent

Alexander mal rozvinutú schopnosť popisovať dej v oboch jazykoch, no štruktúrne a lexikálne sa jeho prejavy líšili. V slovenčine používal jednoduchšie, kratšie spojenia, vynechával detaily a niekedy používal nepresné lexémy – napríklad „rohy“ namiesto konkrétnych častí tela, zatiaľ čo v angličtine dokázal uviesť konkrétnejšie časti tela: mouth, ear, teeth (ústa, ucho, zuby). To ukazuje rozdiel v lexikálnej dostupnosti medzi jazykmi.

V angličtine bol jeho prejav voľnejší a explicitnejší, keďže popisoval vizuálne znaky postáv. Bol to prejav kompenzačnej stratégie, keď mu chýbalo slovo jedným jazyku, opísal ho alebo okomentoval. Anglické preklady obsahovali väčšiu expresívnosť (viac otázok vlkovi, viac vetných jednotiek), slovenské výpovede boli neprepojené a obsahovali opakujúce sa formy.

Prvý respondent sa snažil o funkčné zachovanie významu, preto použil v ukážke 10 slovo „bum“ namiesto „shot“ (zastrelil), pravdepodobne si nevedel spomenúť na potrebné slovo. Zachoval tým komunikačnú funkciu, avšak nepoužil korektný ekvivalent, čím sa stratila výrazová hodnota. Najčastejšie dosahoval sémantickú ekvivalenciu; formálna ekvivalencia väčšinou absentovala, napríklad pri opise namiesto konkrétneho výrazu. Dopĺňaním opisov a zvukov Alexander text skôr preinterpretoval.

Druhý respondent

Oliverove prejavy boli formované silnou zvukovou a emocionálnou väzbou k pomenovaniu zvierat. V slovenčine používal deminutíva, čo ukazuje citové zafarbenie slov. Niekedy používal citoslovčia (kotkodák) namiesto konkrétneho slova, čo indikovalo buď pasívne poznanie (pozná slovo, ale neprodukuje ho), alebo silnú zvukovú asociáciu. Zachoval tak význam, avšak nezachoval formálnu ekvivalenciu.

V anglickom jazyku sa často objavovali slovenské tvary (sliapočka, kotkodák), teda výpožičky z dominantného jazyka do submisívneho prejavu. Prevažovali parciálne ekvivalenty so zachovanou sémantickou hodnotou (napr. typ vtáka), ale so stratou formálnej presnosti (konkrétne členenie: kuriatko vs. sliepka).

Tretí respondent

Sahra bola najmladšia respondentka výskumu. Nemecký kód bol u nej silnejší a zasahoval do slovenčiny. Do slovenských výpovedí sa jej vmiešala aj angličtina (ein car). To indikuje ešte neukotvenú jazykovú separáciu, ktorá je bežná u mladých bilingvistov, či multilingvistov.

Pri pojmach z rovnakého lexikálneho poľa (kohút/sliepka/kuriatko) používala v rôznych jazykoch rôzne stratégie, občas zamenila kategóriu (Ente pre kuriatko), čo je znakom nízkeho veku respondentky, nie nevyhnutne lexikálnej chudoby.

Často odpovedala jednoslovné a v nemeckom jazyku, no po oprave matky menila jazykový kód, čím ukázala, že vedela prepínať kód podľa interakčnej nápovedy.

Z Popovičovej perspektívy [1] Sahra neprekladala mechanicky; skôr si udržiava preferovaný (nemecký) lexém a pri nedostatku presnosti v slovenčine sa buď opravila alebo použila transfer (angl. car s nemeckým členom). Podľa Mikovej sústavy [1] bola výrazová šírka v nemčine väčšia než slovenčine; podobne ako aj explicitnosť bola v nemčine lepšia. Sahra si ešte nevytvorila pevné hranice medzi jazykmi, preto miešala kategórie aj tvary. Výrazová hodnota bola často znížená, no významový rámec ostal približne zachovaný.

Štvrtý respondent

Štefánia sa najplynulejšie a najkoherentnejšie vyjadrovala v angličtine. Do slovenčiny a nemčiny prenášala syntaktické vzorce z angličtiny, preberala tak anglickú vetnú štruktúru. V angličtine používala tvorivejšie zakončenia (napr. „and they lived happily ever after“), čo indikovalo, že poznala rozprávky v angličtine. Význam bol zachovaný, avšak výrazová forma preberala anglické konštrukcie. Typické rozprávkové formuly značili širokú expresívnosť v angličtine, no v nemčine bola slabšia. Štefánia zbytočne nekladala slová do viet, skôr dochádzalo k syntaktickému posunu než lexikálnemu, význam však ostal zachovaný.

Piaty respondent

Pri Pavlovi sme zaznamenali stabilné ovládanie slovenčiny, no skrátene alebo neúplné pasáže v angličtine a nemčine. Prejavy v cudzích jazykoch boli zjednodušené alebo vynechané, čím narastala implicitnosť výrazov. V angličtine a nemčine vynechával elementy ako záver alebo niektoré kroky deja. V týchto jazykoch Pavol skrátil niektoré pasáže a dochádzalo aj k zámene slov. V angličtine to boli slová „princess“ (princezná) a „prince“ (princ). Pri abstraktnejších lexémoch (princ/princezná) dochádzalo k zámene, čo mohla byť vizuálna či konceptuálna nejasnosť. Pavol sa snažil zachovať význam, preto

používal transfer zo slovenčiny pri hľadaní cudzích ekvivalentov. V nemeckom a anglickom jazyku zachoval dej, avšak výrazne ho zredukoval.

Šiesty respondent

Spomedzi všetkých respondentov používal Artur netradičné pomenovania a dlhé vetné celky (v slovenčine bolo cítiť vysokú vyjadrovaciu istotu). Skúmaný bol v španielskom jazyku, avšak doň mu interferovala aj taliančina, ktorú taktiež ovládal. V slovenskom jazyku dokázal doplniť príbeh o detaily ako obsah košíka Červenej Čiapocky: „milé dobroty, víno, chlebík, koláč“. V slovenčine dokonca zvolil netradičnú postavu „kráľovič“, čo poukázalo na tvorivé rozširovanie významu, nielen na reprodukciu známych lexém. Z pohľadu Popoviča [1] bol Artur príkladom aktívnej kreatívnej transformácie, pretože nielenže zachovával komunikačnú funkciu, ale aj rozširoval text o nové informácie. Pri preklade sa snažil používať adekvátne ekvivalenty, ktoré boli niekedy nezmyselné; napríklad slovo „kráľovič“ prekladal ako „reino“ (kráľovstvo). Šiesty respondent zachoval význam príbehov aj napriek nepresným ekvivalentom. Podarilo sa mu to vďaka jeho tvorivosti, vkladaniu slov a preinterpretácii.

ZÁVER

Výskum potvrdil, že prirodzený preklad u viacjazyčných detí predstavuje komplexný proces, v ktorom sa prelínajú jazykové kompetencie, individuálne kognitívne schopnosti a špecifické výrazové stratégie. Respondenti vykazovali vysokú variabilitu v tom, ako pristupovali k vytváraniu ekvivalentov, udržiavaniu výrazovej hodnoty slova a zachovaniu komunikačnej funkcie originálu. Napriek rozdielom v jazykovej vyspelosti a veku boli všetky deti schopné preniesť základný význam rozprávkového textu alebo obrázkov do cieľového jazyka.

Z hľadiska Popovičovej teórie ekvivalencie [1] sme identifikovali najmä sémantickú a funkčnú ekvivalenciu, zatiaľ čo formálna a syntaktická ekvivalencia boli u detských respondentov prirodzene menej časté. Deti spontánne používali kompenzačné stratégie ako opisovanie, substitúciu, používanie citoslovieč, výpožičky či prepínanie jazykových kódov, ktorými nahrádzali chýbajúce lexikálne ekvivalenty. Tieto postupy nevedli k strate významu, ale k jeho detskej transformácii, typickej pre rané štádiá osvojovania viacerých jazykov.

Analýza podľa Mikovej výrazovej sústavy ukázala výrazné rozdiely v šírke, explicitnosti, expresívnosti a detailnosti výrazu. Mladší respondenti pracovali prevažne s implicitnými, zvukovými a emocionálne motivovanými pomenovaniami, zatiaľ čo starší respondenti dokázali vytvárať preklady s vyššou mierou explicitnosti a väčšou lexikálnou rozmanitosťou. Expresívne a kreatívne prvky sa objavovali naprieč vekom, no najvýraznejšie u najstarších respondentov, ktorí dokázali text dopĺňať, reinterpretovať a rozvíjať nad rámec originálu.

Dôležitým zistením bolo aj to, že jazyková dominancia významne ovplyvňovala kvalitu prekladu. Deti intuitívne posilňovali svoje dominantné jazyky a prenášali ich morfológické alebo syntaktické vzorce do textov v ďalších jazykoch. Kódové prepínanie a transfery sa ukázali ako prirodzená súčasť detského prekladu, nie ako nedostatok, ale ako funkčná stratégia na zabezpečenie zrozumiteľnosti. Takáto interferencia im mohla byť prirodzené z dôvodu vplyvu druhého, či tretieho jazyka respondentov na ich vyjadrovanie [7].

Celkovo možno konštatovať, že viacjazyčné deti dokázali zachovať jadro významu a komunikačnú funkciu textu aj v cieľovom jazyku, aj keď nie vždy s presnou lexikálnou alebo štylistickou zhodou. Preklady boli charakteristické detskou logikou, kreativitou a spontánnosťou, čo potvrdzuje, že prirodzený detský preklad je procesom, ktorý sa opiera o intuitívne stratégie, jazykové asociácie a subjektívne vnímanie sveta [1]. Výsledky štúdie zároveň naznačujú, že viacjazyčné deti disponovali schopnosťou flexibilne pracovať s jazykovým systémom a aktívne hľadať riešenia pri nedostatku ekvivalentov, čo predstavuje významný potenciál pre ich ďalší jazykový a kognitívny rozvoj.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-23-0586.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] POPOVIČ, Anton. (1983). Originál – preklad. Interpretačná terminológia. Bratislava: Tatran, 1983. 368 s.
- [2] HORNÁČKOVÁ KLAPICOVÁ, Edita. (2018). Bilingualism in Children: Language Differentiation and the Acquisition of Meaning. Madrid: Ediciones Xorki (Moldava, S.L.), 2018. 84 p. ISBN 978-84-948441-1-9.
- [3] DE HOUWER, Annick. (2011). The speech of fluent child bilinguals. In Howell, P. and Borsel, J.V. Multilingual Aspects of Fluency Disorders. In USA : University of Louisiana at Lafayette, 2011. p. 3-23. ISBN 9781847693587. <https://doi.org/10.2307/jj.29308409.5>
- [4] KOPASOVÁ, Karin. (2023). Skúmanie mnohojazyčnosti u detí vo vzťahu k slovnej zásobe a významu. Bakalárska práca. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta.
- [5] MAREŠ, Petr. (2017): EXPLICITNOST A IMPLICITNOST VYJADŘOVÁNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné na internete: >[https://www.czechency.org/slovník/EXPLICITNOST A IMPLICITNOST VYJADŘOVÁNÍ](https://www.czechency.org/slovník/EXPLICITNOST_A_IMPLICITNOST_VYJADŘOVÁNÍ)< [cit. 2025-10-24].
- [6] GAVORA, Peter a kol. (2010). Elektronická učebnica pedagogického výskumu. [online]. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. Dostupné na internete: ><http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>< ISBN 978–80–223–2951–4.
- [7] MORGENSTERNOVÁ, Monika, ŠULOVÁ, Lenka a SCHÖLL, Lucie. (2011). Bilingvismus a interkulturní komunikace. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 128 s. ISBN 978-80-7357-678-3.